

с

НОТАТКИ НА ПОЛЯХ НОВОЇ ІСТОРИОГРАФІЧНОЇ ПРАЦІ

Осіпян О.Л. Експериментальна історія: дослідницькі підходи та методи французької історичної школи „Анналів”: Навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл./ Краматорський економіко-гуманітарний інститут. – Краматорськ:

Тираж-51, 2007. – 176 с.

Прошло два роки з часу виходу рецензованої книги. Книжка набуває розголосу, і ми чуємо захоплені, позитивні відгуки про неї. Ми, загалом, погоджуємось з ними. У той же час вважаємо за необхідне вказати на окремі недоліки, аби помилкові положення книги не почали утверджуватися в українській історіографії. Ось найголовніші зауваження до вищезгаданого дослідження:

1. Школа (або напрям), але не група “Анналів” живе і процвітає. Головою її четвертого покоління є історик Жак-Ів Грен’є, піднімається п’яте покоління. Оскільки в рамках третього покоління цієї школи сформувався модернізм, то поділяти її на покоління вже не варто. Школа є частиною (і дуже впливовою) світового історіографічного процесу, тобто і модернізму, і постмодернізму, і пост-пост-модернізму. Дім наук про людину, яким свого часу завідував Фернан Бродель, а нині — Моріс Емар, координує історичні дослідження в Європі.

2. Журнал “Анналі” до 1989 р. називався “Annales Economies Sociétés. Civilisations” і претендував на те, щоб зробити історію наукою, яка здійснює синтез результатів усіх наук про людину на користь історії. Нині його видавці відмовилися від таких претензій, змінивши і назву журналу на таку “Anales et science sociale”. Віднині анналісти вважають за необхідне вести діалог з усіма науками про людину на рівних.

3. “Анналі” однозначно стоять на плечах неокантіанської баденської школи (засновники — В. Віндельбанд і Г. Ріккерт). М. Блок навіть стажувався у Ріккерта. Позитивізм, марк-

сизм і неокантіанство були складовими інтелектуального клімату періоду 80-х років XIX—XX ст. (В СРСР до 1929 р., а потім з другої половини 80-х рр. XX ст.) М. Грушевський, перебуваючи в еміграції, підтримував особисті контакти з Ріккертом. Повернувшись з еміграції в СРСР, продовжував рухатися шляхом неокантіанства. Після 1929 р. і першого з’їзду істориків-марксистів, марксизм був оголошений єдиною науковою методологією історії. Усі починання Грушевського були прикриті. Він сам і його сім’я зазнали репресій. Про його контакти з Ріккертом не прийнято було у нас писати, бо Ріккерт контактував і з Гітлером.

4. “Анналі” самі пишуть про себе, що вони не школа. Історіографічна школа — це а) набір парадигм; б) лідер(и); в) центр. Вони пишуть про себе, що їх об’єднує одна якість — пошуки нового (Dosse. L’histoire en miettes).

5. У книзі немає чіткого уявлення про періодизацію історії. На с. 9 написано, що період 1789—1871 рр. — епоха революцій. В світі з 50-х років XX ст. йде дискусія про перехідну добу від середньовіччя до капіталізму. Започаткував дискусію американський історик Палмер, її підтримали історики різних країн — Годшо, Робен — Франція, в Росії — М.А. Барг, Є.Б. Черняк, О.Л. Нарочницький, в Україні — із запізненням, порівняно з вищеперерахованими істориками — Я.Д. Ісаєвич, Н.М. Яковенко, О.П. Реєнт, Ю. Мицик, Л.В. Таран. Для різних країн вона починається по-різному: для Англії з XV ст. (обгороджування, криваве законодавство Тюдорів), для Франції і України з середини

XVI ст. Закінчується знову ж таки для різних країн в різний час. Так, для Англії — це середина XIX ст., для Франції — 60—80-ті роки XIX ст., для Росії і України — від 60-х років XIX ст., скасування кріпацтва, через 80-ті — адміністративна, судова, військова, поштова реформи до початку XX ст. — виникнення парламентаризму, багатопартійності і т. д. У XIX ст. було і дві передові ідеології — лібералізм і марксизм (див. роботи Є.Б. Черняка, Л.В. Таран).

6. Автор оминув увагою посібники з історіографії, які видавалися МДУ з 1968 по 2000 р. Адже кожна національна історіографія там описана окремим спеціалістом. Історія стала наукою у XVIII, а історіографія — у XIX ст. Не Ранке був засновником історичної науки, а Вольтер і інші просвітники. Ранке — пігмей порівняно з К. Марксом. «Капітал» Маркса і зараз уважно вивчають в Японії. Не Ранке підірвав ідеологію просвітництва, а підсумки Великої французької революції і епоха Наполеона I — світ не усюди піддавався перебудові з позиції розуму. Опозицією Просвітництву був романтизм, а не Мішле. Заслуги Ранке у просуванні вперед історії, як ремесла, ніхто не заперечує.

7. Позитивізм, його парадигми були викладені О. Контом у 30-х роках XIX ст., а затребуваним він виявився в останній третині XIX ст., бо це був новий етап промислового перевороту, який в передових країнах світу вперше співпав з індустріалізацією, з НТР.

8. Щодо тексту сторінки 15. У французькій історіографії кінця XIX — початку XX ст. треба розрізняти два напрями — університетську науку (це одна характеристика, певні риси) і

соціалістичну історіографію, яка методологічно була вище за університетську (Ж. Жорес, Ж. Лефевр, А. Собуль).

9. На с. 17 написано, що для становлення історичних поглядів Л. Февра був важливим Ратцель. Ні в якому разі і аж ніяк. В останній третині XIX ст. у Франції існувала могутня школа географії людини — П. Відаль де Лаблаш, А. Боліг. Ратцель сповідував геодетермінізм, а вищезгадана школа геопосіблізм. Л. Ферв, поділяючи їхні погляди, писав: на першому плані людина, її розрахунки, її дії, а не ґрунт і не клімат.

10. Виникнення «Анналів» було слідством не тільки загального впливу марксизму, але й економічної світової кризи 1929—1932 рр.

11. Автор не звернув уваги на останні і не лише останні роботи А.Я. Гуревича. На початку 1990-х років він писав про кризу в історичній науці, як про новий етап її розвитку, зростання. В останніх працях він уточнює поняття кризи, а саме звертає увагу на те, що в нових умовах треба переосмислити терміни, поняття і категорії, якими оперувала докризова історіографія. Веде бої проти терміну феодалізм та ін.

У рецензованій роботі вводяться нові терміни замість загальноприйнятих: не регресивний метод, а ретроспективний; своя транскрипція французьких прізвищ (не Мунс'є, а Мун'є і т. д.).

Взагалі ж зусилля автора дали свої плоди і ми бажаємо не зупинятися на досягнутому. У нас, в Україні, дуже мало спеціалістів з зарубіжної історіографії. Тому ми завжди готові допомогти колегам.

Таран Л. В. (Київ)